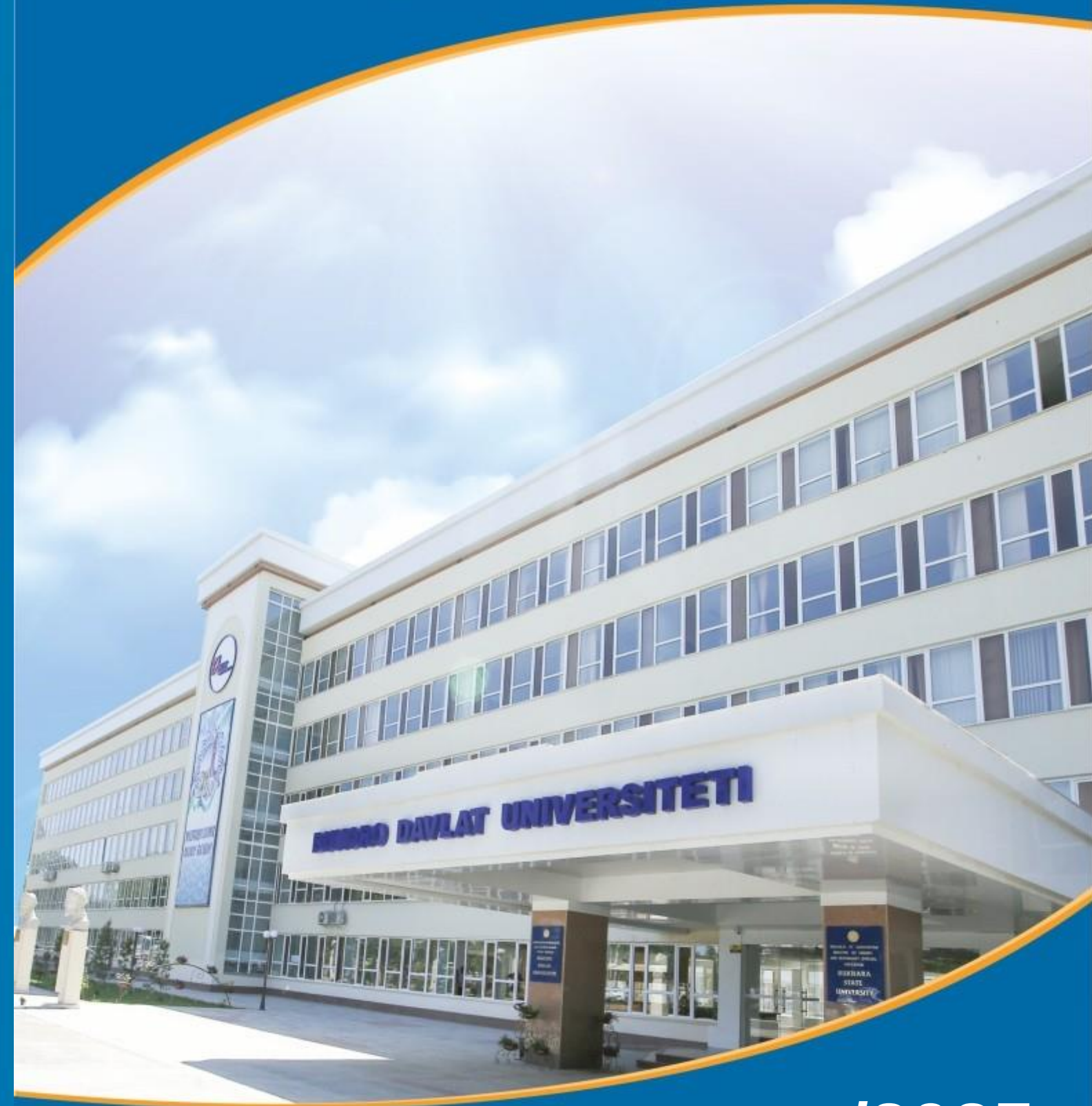

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI

Научный вестник Бухарского государственного университета
Scientific reports of Bukhara State University

6/2025

E-ISSN 2181-1466

9 772181 146004

ISSN 2181-6875

9 772181 687004

@buxdu_uz

@buxdu1

@buxdu1

www.buxdu.uz

6/2025

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI
SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY
НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК БУХАРСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА

Ilmiy-nazariy jurnal
2025, № 6, iyun

Jurnal 2003-yildan boshlab **filologiya** fanlari bo'yicha, 2015-yildan boshlab **fizika-matematika** fanlari bo'yicha, 2018-yildan boshlab **siyosiy** fanlar bo'yicha, **tarix** fanlari bo'yicha 2023-yil 29-avgustdan boshlab O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar Vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo'lgan zaruriy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Jurnal 2000-yilda tashkil etilgan.

Jurnal 1 yilda 12 marta chiqadi.

Jurnal O'zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2020-yil 24-avgust № 1103-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: Buxoro davlat universiteti

Tahririyat manzili: 200117, O'zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy.

Elektron manzil: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

TAHRIR HAY'ATI:

Bosh muharrir: Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bosh muharrir o'rinbosari: Rasulov To'liqin Husenovich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor

Mas'ul kotib: Shirinova Mexrigiyo Shokirovna, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Kuzmichev Nikolay Dmitriyevich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor (N.P. Ogaryov nomidagi Mordova milliy tadqiqot davlat universiteti, Rossiya)

Danova M., filologiya fanlari doktori, professor (Bolgariya)

Margianti S.E., iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Indoneziya)

Minin V.V., kimyo fanlari doktori (Rossiya)

Tashqarayev R.A., texnika fanlari doktori (Qozog'iston)

Mo'minov M.E., fizika-matematika fanlari nomzodi (Malayziya)

Mengliyev Baxtiyor Rajabovich, filologiya fanlari doktori, professor

Adizov Baxtiyor Rahmonovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Abuzalova Mexriniso Kadirovna, filologiya fanlari doktori, professor

Amonov Muxtor Raxmatovich, texnika fanlari doktori, professor

Barotov Sharif Ramazonovich, psixologiya fanlari doktori, professor, xalqaro psixologiya fanlari akademiyasining haqiqiy a'zosi (akademigi)

Baqoyeva Muhabbat Qayumovna, filologiya fanlari doktori, professor

Bo'riyev Sulaymon Bo'riyevich, biologiya fanlari doktori, professor

Jumayev Rustam G'aniyevich, siyosiy fanlar nomzodi, dotsent

Djurayev Davron Raxmonovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Durdiyev Durdimurod Qalandarovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Umarov Baqo Bafoyevich, kimyo fanlari doktori, professor

Murodov G'ayrat Nekovich, filologiya fanlari doktori, professor

O'rayeva Darmonoy Saidjonovna, filologiya fanlari doktori, professor

Navro'z-zoda Baxtiyor Nigmatovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Hayitov Shodmon Ahmadovich, tarix fanlari doktori, professor

To'rayev Halim Hojiyevich, tarix fanlari doktori, professor

Rasulov Baxtiyor Mamajonovich, tarix fanlari doktori, professor

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Quvvatova Dilrabo Habibovna, filologiya fanlari doktori, professor

Axmedova Shoira Nematovna, filologiya fanlari doktori, professor

Bekova Nazora Jo'rayevna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor

Amonova Zilola Qodirovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Hamroyeva Shahlo Mirjonovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Nigmatova Lola Xamidovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Boboyev Feruz Sayfullayevich, tarix fanlari doktori

Jo'rayev Narzulla Qosimovich, siyosiy fanlar doktori, professor

Xolliyev Askar Ergashovich, biologiya fanlari doktori, professor

Artikova Hafiza To'ymurodovna, biologiya fanlari doktori, professor

Hayitov Shavkat Ahmadovich, filologiya fanlari doktori, professor

Qurbonova Gulnoz Negmatovna, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Ixtiyarova Gulnora Akmalovna, kimyo fanlari doktori, professor

Rasulov Zubaydullo Izomovich, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Mirzayev Shavkat Mustaqimovich, texnika fanlari doktori, professor

Samiyev Kamoliddin A'zamovich, texnika fanlari doktori, dotsent

Esanov Husniddin Qurbonovich, biologiya fanlari doktori, dotsent

Zaripov Gulmurot Toxirovich, texnika fanlari nomzodi, professor

Jumayev Jura, fizika-matematika fanlari nomzodi, professor

Klichev Qybek Abdurasulovich, tarix fanlari doktori, dotsent

G'aybulayeva Nafisa Izattullayevna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

MUNDARIJA *** СОДЕРЖАНИЕ *** CONTENTS		
ADABIYOTSHUNOSLIK *** LITERARY CRITICISM *** ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ		
Narzulloyeva N.S.	Yusuf Xos Hojib asarida ramziy soʻzlar talqini: “qon” va “suyak” misolida	3
Norova M.F., Xusenova D.V.	Reflections of ugliness: a cross-cultural study of english and uzbek proverbs	8
Khudoyorova N.B.	Enlightenment ideas in Oliver Goldsmith’s “The traveller” and their comparative analysis in uzbek enlightenment literature	12
Toʻrayeva B.B., Imomova M.H.	Oʻzbek adabiyotida ota obrazining genezisi va tadrijiy evolyutsiyasi	16
Fuzaylova N.A.	Oʻtkir Hoshimov asarlarida ichki kechinmalarning ifodalanish usullari (“Ikki eshik orasi” asari misolida)	23
Mamarasulov U.Gʻ.	Jonlantirish, takror va taqlid soʻzlarning bilvosita tarjimada berilishi (“Der Weg zurück” (E.M.Remark) romanining kirish qismi misolida)	28
Nuritdinova Sh.S.	Bolalar sheʼriyatida ramziy obraz va talqin	33
Носирова Д.Р.	Прагматическая эквивалентность в литературном переводе: теории, методологии, вызовы	39
Файзиева М.С.	Герой как зеркало общества в рассказах Дэвида Лоджа	45
Gʻaniyeva N.Gʻ.	Abdurauf Fitrat asarlarida qarshilikning namoyon boʻlishi	49
Sobirova G.A.	Nazariya va amaliyotda tarjima usullari: qiyosiy sharh	54
Sharipova N.Sh.	M.E. Saltikov-Shedrinning “Bir shahar tarixi” romanida satiraning oʻrni	58
Raximova S.T.	XVIII -XIX asrning birinchi yarmida ingliz adabiyotida ayol nasrining rivojlanish tendensiyalari	62
Qurbonova Sh.Sh.	Urushdan keyingi davrda ayollar va bolalar obrazining badiiy talqini	66
Ziyodulloyeva A.A.	“The black bull of norroway” and the layers of darkness: unpacking the dual symbolism of black in scottish folklore	70
Amonova D.A.	Tragik obraz tushunchasi – Aristotel talqini	74
Norqoʻchqorov Sh.Sh.	Sayid Muzaffaralining “Shajarat-ul-aruz”idagi qofiya harflarining xususiyatlari	78
JURNALISTIKA *** JOURNALISM*** ЖУРНАЛИСТИКА		
Mamatqulov X.B.	Sport jurnalistikasi – sport olamining koʻzgusi	82
Boboxonova F.M.	Bolalarga bagʻishlangan media kontentlar tahlili	87
Nuʼmonova N.A.	Media bilan ishlash: diniy tahdidlarning xususiyatlari	91
NAVOIY GULSHANI		
Masutova Sh.O.	Alisher Navoyning forsiy qitʼalari tahlili	95

TARIX *** HISTORY *** ИСТОРИЯ		
Nurmuxammedov M.X.	Bahouddin Naqshbandiy ma'naviy merosi va me'moriy ansambli	98
Халилов Ж.Н.	Бухоро амирларининг тахт маросими (Бухоро давлат музей-қўриқхонаси экспонатлари мисолида)	103
Очилдиев Ф.Б.	XIX асрнинг охири – XX аср бошларида Бухоро амирлигида божхоналар фаолияти	114
Бобожонова Ф.Х.	Бухорода 1925-1940 йилларда халқ таълими масалаларига доир амалга оширилган ишлар	120
Бобожонов Ш.У.	“Казан тулди” – вечный обряд Навруза	125
Utayeva F.X.	Buxoro zardo'zlik fabrikasi tarixi	132
Samadov G'.Z.	XIX asr oxiri XX asr boshida Turkiston o'lkasida kasalxonalar va sog'liqni saqlash ishlari holati	137
Naimov I.N.	Vatan himoyasi ajdodlarimizdan meros	141
Jo'rayev H.A.	Turkistonda milliy ta'lim – taraqqiyot o'zagi	146
Hayitov Sh.A., Ismailov G'.H.	Turkiyaning Istanbul shahridagi “o'zbeklar tekkesi” (buxoroliklar tekkesi): tarixi va hozirgi holati	150
Ibrohimov N.I.	XIX asrning ikkinchi yarmi – XX asr boshlarida buxoro amirligi va Hindistonni bog'lovchi savdo yo'llari	154
FALSAFA VA HUQUQ, SIYOSATSHUNOSLIK *** PHILOSOPHY, LAW AND POLITICAL SCIENCES *** ФИЛОСОФИЯ, ПРАВО И ПОЛИТОЛОГИЯ		
Ravshanov S.G'.	Turkiya mafkuraviy siyosatini rivojlanishida nodavlat notijorat tashkilotlari	159
Nurmetova F.I.	O'zbekiston Respublikasi va Janubiy Koreya munosabatlarining tarixiy tadriji borasida	163
Nuridinov D.A.	Turkiya - O'zbekiston munosabatlarida diniy-madaniy omilning o'rni va ahamiyati	168
Isanova G.T.	Ijtimoiy va siyosiy reklama davlatning axborot strategiyasini amalga oshirish vositasi sifatida	175
Bo'ronov S.M.	Ko'rfaz arab davlatlarining “tolibon” bilan bog'liq manfaatlari	180
Umarova G.B.	Ijtimoiy davlat: O'zbekiston va xorijiy tajriba	186
Jumayev Y.G'.	Ma'muriy boshqaruvda zamonaviy tartib-taomillarning amalga oshirilishi	191

NAZARIYA VA AMALIYOTDA TARJIMA USULLARI: QIYOSIY SHARH

*Sobirova Go'zaloy Asqarovna,
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti
g'arb tillari kafedrasida o'qituvchisi
Beautifullife6991@gmail.com*

Annotatsiya. Ushbu maqolada Vinay, Skopos va Darbelnetning tarjima strategiyalarini texnik, ilmiy, ishbilarmonlik, diplomatik va ijodiy tarjima kabi turli sohalarda amaliy qo'llanilishi ko'rib chiqiladi. U Skopos nazariyasining tarjima maqsadlarini ta'kidlashdagi ahamiyatini, Nidaning samaradorlik va o'qishlilikini saqlashdagi dinamik ekvivalentligini hamda Vinay va Darbelnet usullarining aniqlik va moslashuvchanlik o'rtasidagi muvozanatga erishish uchun ta'minlagan tizimli asosini o'rganadi.

Kalit so'zlar: tarjima usullari, Vinay va Darbelnet, Skopos nazariyasi, dinamik ekvivalentlik, modulyatsiya va moslashuv, semantik tarjima, madaniy sezgirlik, badiiy tarjima, manqurt afsonasi

TRANSLATION METHODS IN THEORY AND PRACTICE: A COMPARATIVE REVIEW

Abstract. This article examines the practical implementation of Vinay and Darbelnet's translation strategies across different fields, such as technical, scientific, business, diplomatic, and creative translation. It investigates the significance of Skopos theory in emphasizing translation goals, Nida's dynamic equivalence in maintaining effectiveness and readability, and the systematic framework provided by Vinay and Darbelnet's techniques for achieving a balance between accuracy and adaptability.

Keywords: Translation techniques, Vinay and Darbelnet, Skopos theory, dynamic equivalence, modulation and adaptation, semantic translation, cultural sensitivity, literary translation, manqurt legend

МЕТОДЫ ПЕРЕВОДА В ТЕОРИИ И ПРАКТИКЕ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ ОБЗОР

Абстракт. В данной статье рассматривается практическая реализация стратегий перевода Vinay, Skopos и Darbelnet в различных областях, таких как технический, научный, деловой, дипломатический и творческий перевод. Она исследует значение теории Скопоса в подчёркивании целей перевода, динамическую эквивалентность Ниды в поддержании эффективности и читаемости, а также систематическую основу, предоставляемую методами Виная и Дарбельне для достижения баланса между точностью и адаптивностью.

Ключевые слова: Техника перевода, Винай и Дарбельне, теория Скопоса, динамическая эквивалентность, модуляция и адаптация, семантический перевод, культурная чувствительность, литературный перевод, легенда о манкурте

Kirish. Tarjima ham san'at, ham fan bo'lib, asl matnga sodiqlik va maqsadli auditoriyaga moslashuvchanlik o'rtasidagi muvozanatni talab qiladi. Yillar davomida turli nazariy asoslar tarjimonlarga strategik lingvistik tanlovlarni amalga oshirishda yordam bergan. Ushbu maqolada tarjimaning uchta nufuzli nazariyasi: Skopos nazariyasi, Nidaning dinamik ekvivalentligi va Vinay va Darbelnetning tarjima usullari ko'rib chiqiladi va taqqoslanadi.

Skopos nazariyasi: 1970-yillarda Xans Vermeer tomonidan ishlab chiqilgan Skopos nazariyasi e'tiborni ekvivalentlikdan tarjimaning maqsadiga (skopos) qaratadi. Asl matnga qat'iy sodiqlik o'rniga tarjimaning kommunikativ maqsadi ustunlik qiladi. Vermeerning ta'kidlashicha, "Tarjimaning maqsadi ko'zlangan natijaga erishish uchun qo'llaniladigan usul va strategiyalarni belgilaydi" (Vermeer, 1989).

Asosiy xususiyatlari: Tarjimada funksionalizmga urg'u beradi; Madaniy farqlar asosida moslashish imkonini beradi; Maqsadli auditoriyaning kutishlari va ehtiyojlarini birinchi o'ringa qo'yadi.

Ushbu nazariyaning yutuqlari va amaliy yondashuvlari bilan bir qatorda kamchiliklarini ham aytib joizdir. Ya'ni ba'zi olimlarning ta'kidlashicha, Skopos nazariyasining moslashuvchanligi asl ma'noning buzilishiga olib kelishi mumkin, ayniqsa manbaga sodiqlik muhim bo'lgan adabiy va falsafiy matnlarda bu yaqqol seziladi.

Nidaning dinamik ekvivalentligi. Yujin Nida dinamik ekvivalentlik tushunchasini rasmiy ekvivalentlikka muqobil sifatida kiritdi va so'zma-so'z moslikka qat'iy rioya qilmasdan, asl matn bilan bir xil ma'no va ta'sirni yetkazadigan tarjimalarni targ'ib qildi.

Asosiy xususiyatlari: Tabiiylik va o'qishlilikiga e'tibor qaratadi; Retseptorga yo'naltirilgan muloqotni maqsad qiladi; Ma'noni ifodalashda madaniy va lingvistik farqlarni hisobga oladi.

Ushbu yondashuvning ham o'ziga xos kamchiliklari shulardan iborat bo'lib, Skopos nazariyasi moslashuvchanlikni taklif qilsa-da, Kristian Nord "Skopos nazariyasi e'tiborni rasmiy ekvivalentlikdan kommunikativ samaradorlikka o'tkazadi, bu esa tarjimonlarga ko'proq erkinlik beradi" deb ogohlantiradi (Nord, 1997). Bu erkinlik, ayniqsa, matn yaxlitligi muhim bo'lgan falsafiy yoki badiiy matnlarda asl ma'noni buzib ko'rsatish xavfini tug'diradi.

Nidaning dinamik ekvivalentligi: o'qilishi va tabiiyligi. Yujin Nida asl matnning ta'siri va maqsadini saqlab qolgan holda lingvistik bo'shliqlarni bartaraf etish uchun dinamik ekvivalentlik tushunchasini kiritdi. "Eng yaxshi tarjima tarjimaga o'xshamaydi, u bir xil ma'noni tabiiylik va aniqlik bilan yetkazadi" (Nida, 1964).

Asosiy xususiyatlari: Qat'iy so'zma-so'zlikdan ko'ra tabiiy ravonlikni ta'minlab, o'quvchiga yo'naltirilgan tarjimaga ustuvorlik beradi; Foydalanish qulayligini oshirish uchun iboralar va madaniy havolalarni moslashtiradi; Badiiy, diniy va audiovizual tarjimalarda keng qo'llaniladi (masalan, film subtitrlari).

Kamchiliklarini keltirib o'tadigan bo'lsak, dinamik ekvivalentlik o'zining afzalliklariga qaramay, matnning to'g'riligini saqlashda qiyinchiliklarga duch keladi. Piter Nyumark "Kommunikativ va semantik tarjima o'rtasidagi tanlov matn turi va maqsadiga bog'liq" (Newmark, 1988), deya tabiiylik va aniqlik o'rtasidagi nozik muvozanatni ta'kidlaydi. Haddan tashqari talqin qilish subyektiv tarjimalarga olib kelishi mumkin, bu esa asl asar ohangini o'zgartirishi mumkin.

Vinay va Darbelnetning tarjima usullari: tizimli metodologiya. Jan-Pol Vini va Jan Darbelne tarjima yondashuvlarini to'g'ridan to'g'ri va qiya tarjima usullariga ajratadigan tizimli asosni ishlab chiqdilar. Ularning ta'kidlashicha, "Tarjima nafaqat lingvistik operatsiya, balki so'zma-so'z ma'nodan tashqari moslashuvni talab qiladigan madaniy harakat hamdir" (Vinay va Darbelnet, 1958).

Asosiy xususiyatlari: To'g'ridan to'g'ri tarjima (o'zlashtirish, kalka, so'zma-so'z tarjima) aniqlik va izchillikni ta'minlaydi; Qiya tarjima (modulyatsiya, transpozitsiya, ekvivalentlik, moslashuv) lingvistik va stilistik nozikliklarni o'z ichiga oladi; Aniq terminologiya talab qilinadigan texnik, yuridik va ilmiy tarjimalarda qo'l keladi.

Boshqa nazariyalardan farq qilmagan holda, uning ham ma'lum kamchilik tomonlari bor. Masalan, Vinay va Darbelnetning tuzilmasi chuqurroq madaniy va kontekstual ma'nolarni qamrab olish uchun moslashuvchanlikka ega emas. Entoni Pim ta'kidlaganidek, "Yaxshi tarjima manbaga sodiqlik va maqsadli auditoriyaga erishish imkoniyatini muvozanatlashtirishi kerak" (Pim, 2010), bu moslashuvning muhimligini ta'kidlaydi.

Skopos nazariyasi, dinamik ekvivalentlik va Vinay va Darbelnet usullari tarjimada o'ziga xos yondashuvlarni taklif etadi. Skopos nazariyasi moslashuvchanlikni ta'minlaydi, dinamik ekvivalentlik tabiiylikni ta'minlaydi va Vinay va Darbelnetning tuzilishi aniqlikni ta'minlaydi. To'g'ri yondashuvni tanlash matn turi, auditoriya kutishlari va tarjimaning maqsadiga bog'liq. Ushbu nazariyalarni chuqur o'ylab uyg'unlashtirish orqali tarjimonlar til va madaniyat chegaralarida aks-sado beradigan mazmunli va madaniy jihatdan nozik matnlarni yaratishlari mumkin.

Asosiy xususiyatlari: Tarjimada funksionalizmga urg'u beradi; Madaniy farqlar asosida moslashish imkonini beradi; Maqsadli auditoriyaning kutishlari va ehtiyojlarini birinchi o'ringa qo'yadi.

Tanqidiy tomonlari: ba'zi olimlarning ta'kidlashicha, Skopos nazariyasining moslashuvchanligi asl ma'noning buzilishiga olib kelishi mumkin, ayniqsa manbaga sodiqlik muhim bo'lgan adabiy va falsafiy matnlarda.

Vinay va Darbelnetning tarjima usullari. Jan-Pol Vini va Jan Darbel tarjima usullarini ikkita keng toifaga ajratgan: to'g'ridan-to'g'ri va qiya tarjima. Ularning tizimli tuzilishi so'z, so'z birikmasi va gap darajasida tarjima strategiyalarini tahlil qilish uchun amaliy yondashuvni taqdim etadi.

Asosiy xususiyatlari: To'g'ridan to'g'ri tarjima o'zlashtirish, kalka va so'zma-so'z tarjimini o'z ichiga oladi; Og'ma tarjima modulyatsiya, transpozitsiya, ekvivalentlik va adaptatsiyani o'z ichiga oladi; Tarjimaga tizimli, uslubiy yondashuvni ta'minlaydi.

Strategiyalarni turkumlashda foydali bo'lsa-da, bu tizim tarjimaning kengroq kommunikativ jihatlarini hal qilish uchun mustahkam nazariy asosga ega emas. Skopos nazariyasi, dinamik ekvivalentlik va Vinay va Darbelnet usullari tarjima amaliyoti haqida qimmatli ma'lumotlar beradi. Skopos nazariyasi moslashuvchanlikni qo'llab-quvvatlasa-da, dinamik ekvivalentlik auditoriyaga ta'sir ko'rsatishga e'tibor qaratadi va Vinay va Darbelnetning tuzilmasi tizimli usullarni taqdim etadi. Tarjima usulini tanlash oxir-oqibatda matn turi, maqsadi va maqsadli auditoriyaga bog'liq.

Skopos nazariyasi amaliyotda: 1. Marketing va reklama: Shiorlar va brend xabarlarini soʻzma-soʻz tarjima qilish oʻrniga madaniy kutilmalarga moslashtirish. 2. Huquqiy va texnik tarjima: Hujjatning maqsadini saqlab qolgan holda, tilni maqsadli auditoriyaning huquqiy asoslari va soha meʼyorlariga moslashtirish. 3. Mahalliyashtirish: Foydalanuvchi tajribasi va mahalliy urf-odatlariga asoslanib, veb-sayt interfeyslari va video oʻyin dialoglari kabi kontentni oʻzgartirish.

Naydaning dinamik ekvivalentligi amalda: 1. Adabiy va diniy matnlar: Idiomatik iboralar va metaforalarni soʻzma-soʻz tarjima qilish oʻrniga ularning hissiy va madaniy taʼsirini saqlab qolishni taʼminlash. 2. Subtitrlash va dublyaj: Ayniqsa filmlar va telekoʻrsatuvlarda maʼnoni saqlab qolgan holda dialogni tabiiy tarzda jaranglatish. 3. Davlat xizmati tarjimasi: Sogʻliqni saqlash, immigratsiya yoki taʼlim uchun tushunarli materiallarni ishlab chiqarish, turli auditoriyalar uchun qulaylikni taʼminlash.

Vinay va Darbelnet usullari amalda: 1. Texnik va ilmiy tarjima: Aniqlik uchun oʻzlashtirishdan foydalanish (masalan, "dasturiy taʼminot" yoki "robototexnika" kabi maxsus atamalarini saqlab qolish). 2. Biznes va diplomatik tarjima: Modulyatsiyani qoʻllash (qarashlarni oʻzgartirish, masalan, "It's raining cats and dogs"ni fransuz tilida "Il pleut à verse"ga oʻzgartirish). 3. Ijodiy tarjima va moslashtirish: Taʼsirni saqlab qolgan holda hazil yoki sheʼriyatni tarjima qilish kabi madaniy oʻziga xos iboralarini oʻzgartirish uchun ekvivalentlikdan foydalanish.

Maqsad va ekvivalentlik strategiyasi

➤ Skopos nazariyasi tarjimaning vazifasi va maqsadini birinchi oʻringa qoʻyadi, yaʼni agar maqsadli auditoriya talab qilsa, tarjimalar asl nusxadan sezilarli darajada farq qilishi mumkin.

➤ Nida's Dynamic Equivalence dastlabki matnning taʼsirini saqlab qolishga va uni maqsadli oʻquvchi uchun tabiiy qilishga intiladi. Bu koʻpincha iboralar va metaforalarni moslashtirish bilan bogʻliq.

➤ Vinay & Darbelnet's Techniques tarjimonlarga soʻzma-soʻz va moslashuvchan usullarni tanlashda, aniqlik va tarkibiy izchillikni taʼminlashda yordam beradigan tizimli tarjima strategiyalarini taqdim etadi.

Moslashuvchanlik va mazmunga sodiqlik

➤ Skopos nazariyasi yuqori moslashuvchanlikka imkon beradi, bunda qarorlar asl matnga qatʼiy rioya qilishdan koʻra madaniy omillar va muloqot maqsadlaridan kelib chiqqan holda qabul qilinadi.

➤ Dinamik ekvivalentlik matnlarning toʻgʻriligi va tushunarligini muvozanatlashtiradi, ularni tabiiy eshittiradi, ammo maʼnosini saqlab qoladi.

1. Aniqlik va ishonchilik

➤ Skopos nazariyasi: Marketing va mahalliyashtirish kabi sohalarda foydali boʻlgan kommunikativ samaradorlikni saqlab qolgan holda kontentni moslashtirishda moslashuvchanlikni taʼminlaydi.

➤ Dinamik ekvivalentlik: Jamoatchilikka moʻljallangan hujjatlar, adabiyotlar va diniy matnlarning tarjimalarida oʻqilishi va tushunilishini taʼminlashga yordam berib, tabiiylikka ustuvorlik beradi.

➤ Vinay va Darbelnet usullari: Ayniqsa texnik, ilmiy va huquqiy tarjimalarda aniqlikni taʼminlash uchun tizimli usullarni taqdim eting.

2. Madaniy muvofiqlik

➤ Skopos nazariyasi: Tarjimalarni madaniy kutilmalarga moslashtirishga yordam beradi, bu esa ularni xalqaro auditoriya uchun yanada dolzarb qiladi.

➤ Dinamik ekvivalentlik: Iboralar, hazil-mutoyiba va metaforalarning maqsadli auditoriyaga mos kelishini taʼminlaydi, yuzaga kelishi mumkin boʻlgan tushunmovchiliklarni kamaytiradi.

➤ Vinay va Darbelnet usullari: Xabarining mohiyatini saqlab qolgan holda, madaniy jihatdan nozik iboralarini moslashtirish uchun modulyatsiya va ekvivalentlik kabi tarjima usullarini taklif eting.

3. Vinay va Darbelnet usullari: tuzilmaviy tuzatishlar

• Misol: Romanda sovet byurokratik tili mavjud boʻlib, u qatʼiy va rasmiy boʻlishi mumkin.

• Tarjima muammosi: Ruscha byurokratik iboralar koʻpincha ingliz tilidan tuzilishi jihatidan farq qiladi.

• Yechim: Modulyatsiya yordamida "Davlat manfaatlarini hamma narsadan ustun" kabi iborani ingliz tilida tabiiyroq eshittirish uchun "Davlatning ustuvorliklari birinchi oʻrinda" deb tarjima qilish mumkin.

4. Folklor va mifologiyada madaniy sezgirlik

Ushbu tarjima jarayonidagi maxsus yondashuv va nazariyalarni Chingiz Aytmatovning «Asrga tatigulik kun» asari misolida koʻrib chiqadigan boʻlsak, juda koʻplab misollarga duch kelamiz. Romanni tarjima qilish oʻzining boy madaniy va falsafiy mazmuni bilan oʻziga xos qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Asar rus tilida yozilgan boʻlib, unda qirgʻiz xalq ogʻzaki ijodi, tarixiy allegoriyalar, chuqur ramziy maʼnolarni oʻzida mujassam etganligi uchun tarjima qilish juda nozik ishdir. Aytmatov asarlarini tarjima qilishda keng qoʻllaniladigan usullardan biri semantik tarjima boʻlib, u toʻgʻridan-toʻgʻri soʻzma-soʻz aniqlikdan koʻra maʼnoni birinchi oʻringa qoʻyadi va madaniy nozikliklarni saqlab qolishni taʼminlaydi.

Yana bir yondashuv - moslashuvchan tarjima boʻlib, unda tarjimonlar ibora va iboralarini asl maqsadni saqlab qolgan holda maqsadli auditoriyaga moslashtirish uchun oʻzgartiradilar. Bundan tashqari, koʻpincha

boshqa tillarda to'g'ridan-to'g'ri muqobili bo'lmagan madaniy o'ziga xos havolalar uchun izohlar yoki tushuntirishlar beruvchi annotativ tarjimadan foydalaniladi. Muammo lingvistik aniqlik va tushunarlilik o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash, turli tillardagi o'quvchilarning romanning falsafiy mavzularini yo'qotishlarsiz tushunishini ta'minlashdan iborat. Misol uchun, Romanda qozoq afsonalari va dasht mifologiyasi uyg'unlashtirilgan bo'lib, bu ingliz o'quvchilariga notanish bo'lishi mumkin. Tarjima muammosida esa manqurt (qiynoqlar tufayli xotirasi va o'zligini yo'qotgan shaxs) haqidagi afsona roman g'oyalarining markazida turadi. Buning yechimi sifatida tarjimon "manqurt" atamasini saqlab qolishi mumkin, lekin matn ichida qisqacha izoh beradi, masalan, "Manqurt - o'z o'tmishini unutgan qul, qozoq folkloridagi fojiali shaxs."

- Ramziy moslashuv - Romanda "manqurt" tushunchasi kabi chuqur falsafiy va madaniy ramzlar mavjud. O'zbek tilida bu atama tarixiy ahamiyatga ega, ingliz tilida esa tarjimonlar ko'pincha O'rta Osiyo tarixidan bexabar o'quvchilarga tushunarli bo'lishi uchun izohli izohlar beradi yoki iborani moslashtiradi. - She'riy va majoziy til - o'zbekcha tarjimalarda Aytmatov ijodining lirik oqimi saqlanib qolishi, inglizcha tarjimalarda esa o'qishli va tushunarli bo'lishiga e'tibor qaratilishi mumkin. Masalan, tabiat va ko'chmanchi hayot bilan bog'liq metaforalar ba'zan ingliz tilida so'zlashuvchi tinglovchilar uchun mos ravishda qayta tuziladi. - Personajlar nutqidagi tuzatishlar - O'zbek tilidagi personajlarning nutq qoliplari mahalliy shevalar va iboralarni aks ettirishi mumkin. Ingliz tilidagi tarjimalarda bu dialoglar ko'pincha standartlashtirilgan yoki biroz o'zgartirilgan bo'lib, tushunishni ta'minlash bilan birga haqiqiylikni saqlab qoladi.

1. Dinamik ekvivalentlik: hissiy teranlikni saqlash

Romandagi Edigeyning qayg'usi va sog'inchi tasviri qozoq an'analari bilan chambarchas bog'liq. Tarjimada uchragan muammo esa : "U dasht bo'risidek yolg'iz va erkin yashardi" iborasi ham yolg'izlikni, ham bardoshlilikni ifodalaydi. Bu kamchilikni bartaraf etish uchun Dinamik ekvivalentlik yondashuviga yuzlanish mumkin, chunki poetik ta'sirni saqlab qolish uchun uni "U cho'lda yolg'iz bo'riday kezib yurardi, faqat shamol bilan bog'langan" deb tarjima qilishi mumkin.

2. Vinay va Darbelnet usullari: Mifologik havolalar bilan ishlash. Asardan yana bitta yaqqol misol bu - Manqurt afsonasi romanning markaziy qismi bo'lib, zulm ostida o'zligini yo'qotish ramzini ifodalaydi. Bunda esa eng maqul yechimlardan biri shuki manqurt atamasining ingliz tilidagi to'g'ridan to'g'ri muqobili yo'q. Yechim: o'zlashma so'zlardan foydalanib, atama saqlab qolinadi, lekin izoh qo'shiladi: "Mankurt – qirg'iz folkloridagi fojiali obraz, o'tmishini unutgan qul."

3. Dasht tasvirida madaniy sezgirlik- Romandagi bepoyon qozoq dashti tasvirlari abadiylik va yolg'izlik tuyg'usini uyg'otadi. Tarjimadagi muammo- so'zma-so'z "Sari-Ozek, shamol kuylaydigan cheksiz dasht") iborasi o'zining ta'sirchan ohangini saqlab qolishi kerak. Yechimi esa: She'riy moslashuv "Sari-O'zek, shamol qadimiy qo'shig'ini shivirlaydigan cheksiz dasht" bo'lishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, tarjima asl matnga sodiqlik va maqsadli auditoriyaga moslashtirish o'rtasidagi muvozanatni saqlashni talab qiladigan dinamik jarayondir. Skopos, dinamik ekvivalentlik va Vinay va Darbelnet usullari kabi nazariyalar bu muvozanatni saqlash uchun muhim asoslarni ta'minlaydi. Skopos nazariyasi tarjimalar o'z maqsadiga xizmat qilishini ta'minlaydigan funksionallikni birinchi o'ringa qo'yadi (Vermeer, 1989), dinamik ekvivalentlik esa tabiiylikka e'tibor qaratadi, bu esa matnlarning turli tillardagi o'quvchilarga mos kelishini ta'minlaydi (Nida, 1964).

Shu bilan birga, Vinay va Darbelnetning tizimli usullari lingvistik farqlarni samarali hal qilish uchun ham to'g'ridan to'g'ri, ham bilvosita strategiyalar zarurligini ta'kidlaydi (Vinay va Darbelnet, 1958). Entoni Pim to'g'ri ta'kidlaganidek, "Yaxshi tarjima manbaga sodiqlik va maqsadli auditoriyaga erishish imkoniyatini muvozanatlashtirishi kerak" (Pim, 2010). Kasbiy muhitda bu nazariyalar tarjima sifatini shakllantirib, adabiy, texnik va madaniy matnlarning til imkoniyatlari bo'ylab samarali muloqot qilishini ta'minlaydi.

ADABIYOTLAR:

1. Vermeer, H. (1989). *Skopos i komissiya v perevodnom deystvii*. Frankfurt: Lang.
2. Nida, E. A. (1964). *Tarjima ilmi sari*. Leyden: Brill.
3. Vinay, J. P., va Darbelnet, J. (1958). *Stylistique comparée du français et de l'anglais*. Paris: Didier.
4. Pym, A. (2010). *Tarjima nazariyalari bilan tanishish*. London: Routledge.
5. Nord, C. (1997). *Tarjima maqsadli faoliyat sifatida: funksional yondashuvlar izohlangan*. Manchester: St. Jerom.
6. Newmark, P. (1988). *Tarjima darsligi*. London: Prentice Hall.